

## „A cabrali kékség alatt, a favela zöldjében megbúvó sáfrány- és okkerszínű kalyibák mint esztétikai tények”

Amikor Oswald de Andrade 1925-ben közzétette a Brazilfa kiáltványt, amelynek elején ott olvasható a címben idézett mondat, az európai avantgárd mozgalmakból táplálkozó brazil modernista mozgalom már három éve maga mögött hagyta az irodalom és a művészetek megújulását hirdető Modern Művészet Hetét, amely 1922. február 13. és 17. között a São Paulo-i Városi Színházban felvonultatta az újat akaró költőket, írókat, és a hozzájuk csatlakozó többi művészeti ág képviselőjét.

A változás igénye akkor már jó ideje érlelődött Braziliában. A pozitívizmus megjelenésével olyan írók, mint Euclides da Cunha, aki az *Os Sertões* ('Bozótos pusztaság') című terjedelmes művében az 1896-os canudosi felkelésről beszámolva részletesen leírja az ország észak-keleti vidékeinek földrajzi, éghajlati, embertani jellegzetességeit, és így ennek a tájegységnek polgárjogot ad az irodalomban; vagy a modern nagyváros képét megrajzoló Lima Barreto; a bevándorlók életéről (egy epizódban a magyarokat is megemlítve) regényt író Graça Aranha, már előfutárai voltak az egy-két évtized alatt modern megapolisszá váló São Paulo-ból kiinduló művészeti törekvéseknek.

Az Európából beszivárgó avantgárd irányzatoktól megihletett új nemzedék írói szerették volna megénekelni a Város Anyát, és ezzel együtt a kávétermelés és -export fellendülése, az európai bevándorlók által terjesztett új eszmék nyomán kibontakozó rohamos fejlődést is. Erre jó eszköznek látszott a futurizmus, amelyet az Európát megjárt Oswald de Andrade próbált minden áron meghonosítani, akár úgy is, hogy névrokona, Mário de Andrade egy 1917-ben megjelent verseskötetéből erővel olvasta ki, a költő legnagyobb megdöbbenésére, a braziliai futurizmus első megnyilatkozását, vagy hogy védelmére kelt a Berlinben tanult Anita de Malfatti akadémikus hagyományokat széttrő festészetének.

Az elkövetkező években a kibontakozó mozgalomhoz csatlakozó írók, költők, festők és szobrászok megpróbálták elismertetni művészetüket, de az igazi áttörés a Modern Művészet Hetével történt meg, amely után sorra születtek az új esztétikán alapuló alkotások, mint Mário de Andrade *Pauliceia Desvairada* ('Eszeveszett São Paulo', 1922) című kötete, amelynek versei olykor himnikus líraisággal ének-

lik meg a nagyvárost, vagy Oswald de Andrade kísérleti, „villámfejezetekből” összeálló regénye, a *Memórias Sentimentais de João Miramar* (‘João Miramar érzelmes emlékezései’, 1924), és a *Pau Brasil* (‘Brazilfa’, 1925) versei, amelyek semmibe vették a költészet addigi hagyományait azzal, hogy régi krónikák mondatait tördelték versformába, vagy képekkel vegyítették a versszöveget.

A gyors és lelkes felfutás azonban reflexióra is készíti az írókat témáikkal kapcsolatban, ezért Mário de Andrade már 1924-ben így ír: „Nincsenek sem dadaisták, sem expresszionisták Brazíliában... Teljesen Brazília felé fordítottuk a lelkünket”. Az angolból kölcsönzött *Claxon* címet viselő folyóirat helyét átveszi a brazil földre utaló *Terra Roxa e Outras Terras* (‘Vörhenyes föld és más földek’), Oswald de Andrade kozmopolitának tekintett hazafiasságával szemben megjelenik a tupi indiánok totemállatát nevéül választó Anta (azaz: tapír) „zöld-sárga” mozgalma, amelyhez az első évek olyan harcias futurista manifesztum-gyártó költői csatlakoznak, mint Menotti del Picchia, Plínio Salgado, vagy Cassiano Ricardo, és megszületnek a „brazil talajból” kisarjadó művek, mint Cassiano Ricardo prózában és versben megírt Martim Cereré-je, amelynek hétmérföldes csizmát viselő fehér-indián keverék hőse bejárja Brazíliát, vagy Mário de Andrade Makunaíma c. rapszódiaja, amelyben a „mi fajtánk hőse” az őserdőből eljut a nagyvárosba, majd csalódottan visszatér szülőföldjére, ahol már nem várja senki és semmi.

A nemzeti értékek új hangon, új eszközökkel történő megfogalmazását megvalósító mozgalom lassan szétterjed az egész országban, és São Paulo-tól távol is jelentkeznek olyan alkotók, akik megőrizve az első modernisták gunyoros, tabudöntőgető szemléletét, bemutatják Brazília valóságát, mint a Minas Gerais-i Carlos Drummond de Andrade, a XX. századi brazil költészet egyik legnagyobb alakja, vagy Raul Bopp, aki egy gyermekeknek szóló verses mesében, a *Cobra Norato*-ban elvezeti hőseit országa őserdeinek barokkosan megjelenített világába. De az újítások meggyökereztetésével lassan megszűnik ennek a játékos, kísérletező hangnak a létjogosultsága, és megjelenik az ország problémáira reflektáló, realista irodalom, amely immár megállapodott nyelvi eszköztárral és tematikával szól Brazíliáról.

Az 1920-as évek végén megjelenő ún. „észak-keleti regény” beteljesíti azt a folyamatot, amelyet Euclides da Cunha *Os Sertões*-e indított el „fél szemmel a szótárra figyelő” stílusával, tudatosan bevezetve az irodalomba tájszavakat és helyi kifejezéseket, majd Mário de Andrade *Macunaímája* folytatott, „megalkotva a ciklikus brazil hőst, és ötven évre előre a hazai költészet nyelvét”, mert hitelesen és megrendítően beszél az ország legszegényebb vidékein élők sorsáról, világirodalmi elismertséget biztosítva a brazil regényirodalomnak.

A Modern Művészet Hetét 1922-ben megszervező avantgárd csoport, mint minden előőr, mondhatni, önsorsrontó munkát végzett, mert nem hozott létre – beteljesítendő Oswald de Andrade álmát – „exportálható irodalmat”, mégis máig hat a brazil művészetben. Törekvései nyomán nemcsak a konkrét költé-

szet született meg, a világon elsőként Brazíliában, hanem Guimarães Rosa Joyce művészetét idéző, világirodalmi mércével is jelentős regénye, a *Grande Sertão: Veredas* ('A nagy bozótos pusztaság: Ösvények', 1956), amely a hatalmas és szerencsés kísérlet az észak-keleti Brazília nyelvi újratemtésére.



Konyha II. (Fények sorozat, 2010), olaj, vászon, 60 x 70 cm